

Ferencz József püspökségének negyven éves fordulója.

A főtanács keretében kedves kis házi ünnepélyt szenteltünk annak az örömére, hogy egyházunk negyven évvel ezelőtt Ferencz Józsefet püspökévé választotta. Az egyház egyeteme nevében báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok, a lelkészek és belső emberek nevében Gvidó Béla esperes, a tanintézetek nevében dr. Gál Kelemen kolozsvári igazgató üdvözölték. Az ünnepély jelentőségének méltatása helyett a történelem számára álljanak itt e beszédek.

Báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr beszédje:

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Főtanács!

Mielőtt tárgyalásunkat megkezdendők, felhívom mindnyájuk figyelmét azon tényre, hogy szeretett püspökünk ma tölti be püspöki működésének negyvenedik évét. A ma dúló irtózatos háború, midőn fiaink és unokáink ezrei lesznek áldozatai a véres tusának s midőn annyi család bújának és fájdalmas keservének lehetünk résztvevő tanúi, nem ideje annak, hogy örömmünnepet üljünk; de tekintve püspökünknek érdemteljes működését, azon hosszú idő folyamán, melyet eddig püspökünk, mint püspök nem ért meg, még sem tehetjük, hogy amellett, azt észre nem véve, elmenjünk és mint szerető családtagjai ne ünnepeljük annak fejét, szellemi irányítóját és vezérét.

Ezért üdvözöllek Téged életetnek e nevezetes napján, magam és egyházam nevében. A mi irántad érzett nagy tiszteletünk és őszinte szeretetünknek vagyok tolmácsa. Nem akarom felemlíteni a te munkásságodnak áldásos voltát, melyet egyházunk minden tagja úgy is ismer, a mely egyházunkat a fejlődés magas fokára emelte, csak

rá akarok mutatni, hogy hosszas püspökséged alatt voltak bonyolult esetek és ezen nehéz helyzetekben bölcseséged, előrelátásod és a lelkedben élő, onnan önkéntelenül kitörő szeretet szava lecsillapítja a szenvedélyek fellángolását és te egyházunk kis hajóját, a rajta levő neked és nekünk drága szellemi és anyagi javainkkal terheltén biztos névbe juttatád, anélkül, hogy ellenséget láttál volna.

Te mondtád, kedves barátom és püspököm, hogy te hálával fogadtad a nagy Isten kegyelmét, mely tavaly megengedő érned a 80-ik évet, de neked kedvesebb azon 40 év, melyben mint püspök szolgálhatád egyházadat. Ezt értjük, mert ott munkásságod minden követ saját kezéddel raktad le és a te szellemed bélyegét viseli.

Benned megtestesül Mikeás próféta szava: »Óh ember, megmondotta Isten, mi legyen jó és mit kíván az Ur te tőled egyebet, hanem, hogy igazságot cselekedjél, szeresd az irgalmasságot és hogy megalázd magad és hogy az Istennél alázatosan járj.«

Így cselekedtél. Amiért neked csak jóakaróid és barátaid vannak.

Ennek tudata tartson fenn a kétségek és ellankadás óráiban, meríts bizalommal a mi tiszteletünk és szeretetünk ki nem apadó forrásából biztató hitet és kitaratást, minden időben, ha annak szükségét érzed, hogy haladhass egyházunk javát szolgáló munkásságodban, az általad kitűzött cél felé.

Ez, amit egyházam nevében a Méltóságos és Főtisztelendő püspök urnak őszinte szívből kívánok életének ezen nevezetes napján.

Guidó Béla esperes beszédje:

A hű ragaszkodás, az önzetlen szeretet és határtalan tisztelet teljes mértékben nyilatkoznak meg lelkészi karunk egyetemében is e nagy napon, mely Méltóságod püspökségének 40-ik évfordulóját oly bensőségteljesen családi ünnepünké avalta. Lelkészi karunk egyetemének nevében köszöntöm, üdvözlöm Méltóságodat egyházunk történetében páratlanul álló eme lélekemelő alkalomból.

A püspöki székben **negyven év** valóban a ritkaságok közé tartozik. A közélet mezején csak 30--40 év is egy egész élet munkakörét öleli fel. Méltóságod közéleti munkássága pedig már a hatvanadik évnél tart szívós kitartással, élénk szellemi éberséggel. Méltóságod életpályájának főbb mozzanatai csodás, nagy évszámokkal beszélnek előttünk. Minket, a lelkészi kart, kiknek szerény köréből emelkedett Méltóságod arra a nagy, a valódi dicsőségnek arra a ritka magaslatára, minket tanítványait, lelkészkarunkat a **negyven éves püspöki méltóság** boldogokká tesz. Boldogságunkban, mint édes övéi, úgy köszöntjük Méltóságodat. Áldjuk az isteni gondviselést, hogy Méltóságodat tette bölcs vezérünkké és hálásak vagyunk Méltóságod iránt annyi értékes alkotásáért...

Méltóságos Uram, hitünk szerint az élet Istentől jő, de azt értékesé az ember teszi. Ezért a hosszú életnek, a hosszú, a nagy életpályának jelentőséget nem éppen az évek száma, hanem az elvégzett munka s a fennmaradó alkotásoknak értéke adja meg. Méltóságodnak a lelkészkar és a lelkészi kar érdekében teljesített minden munkássága az élet birálatán keresztül ment s azokat az élet igazolta. Negyven év alatt lelkészi karunk számában **növekedett**, külső és belső, anyagi és szellemi életünk a haladás és fejlődés nemes vonásait mutatja. E pályára az előkészítés a kor követelményeinek megfelelő, az élet küzdelmeit, pályánk betöltését pedig vonzóbbá teszi a gyakorlatban az a példaadás, melyet Méltóságodtól a munkásságban, a komoly megfontolásban, az alkotási és cselekvési vágyak okos és türelmes kielégítésében nyertünk.

Nagy alkotásai között az elsők egyike a lelkészi nyugdíjintézet, melynek alapozását és kiépítését Méltóságodnak köszönjük s tovább fejlesztését is atyai bölcsességétől az életviszonyok szerint reméljük... De nem kell részleteznünk papságunk érdekében, mint egyházunk érdekében végzett alkotásait, itt felesleges az én igénytelen méltatásom, mert azok önmagukról beszélnek, azok örökké élő proféták minden idő felett... Azonban egy felséges tényre mégis reá mutatok. Ugyanis az a nagy termé-

szeti igazság áll előttünk, hogy *a nap minél magasabbra emelkedik, annál áldásosabban árasztja szét sugarait...* Ilyen fénylő napunk nekünk Méltóságod egyéniségében is, főpásztori minőségében is. Magas állásában kérjük, vezessen tovább, árássa reánk atyai áldásait.

Mi ismételten áldjuk az isteni gondviselést a Méltóságodnak nyújtott hőlcseiségért. Hő kívánatunk a világháború tűzpróbája napjaiban, hogy az eljövendő béke győzelmi fényében, melyről minden intézmény újhodást vár, küzdelemre hivatott lelkészi karunkat Méltóságod irányíthassa tovább. Hálások maradunk s kérjük végezetül is Méltóságodat, negyven év magaslatán fogadja kegyesen lelkészkarunk szeretetteljes köszöntését, meleg üdvözlését.

Magasztos hivatásának betöltésére a jóságos Isten Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Urat a jelenlegi lelki és testi erőben még sokáig éltesse!

Dr. Gál Kelemen beszédje:

A sors intézéséből és kartársaim megtisztelő megbízása folytán nekem jutott az a szerencse, hogy mint hivatalában legidősebb igazgató Méltóságodat püspöksége 40 éves fordulója alkalmából összes nevelőintézeteink nevében üdvözljem. Kivételesen ritka alkalom ez s éppen azért érzem megbízatásom különös fényét és tisztességét, de érzem gyenge erőmhöz mért nagy súlyát is.

Visszaszállok emlékezetben kicsiny egyházunk lesújtó és fölemelő mozzanatokban oly gazdag történelmén. Úgy érzem, hogy itt e falak között, nagyjaink áldott közéletében, biztató szellemtekintetük előtt történelmi levegőben élünk és mozgunk. Mintha a történelem szárnyasuhogását hallanám! Mintha látnám őket kereteikből kilépni s biztatólag felénk közeledni: Jól vagyon, jó és hív szolgám! Mintha látnám egy megingathatatlau hitű utókor megnövekedett számú ifjú nemzedékét az unitárius nagyok e pantheonjának szentelt csarnokában összegyűlni, megállani e történelmi dátum előtt s mintha érezném, mint erősödik szeretetben, hitben és bizalomban az a fiatal nemzedék a mi mai ünneplésünk szemléletén.

Keresem az unitárius püspökök díszes sorában azt az elődöt, aki 40 évi működésre tekinthet vissza, és — nem találom.

Keresem azt a férfiut, akiben a szervező-adminisztráló erő és készség mellett a tudományok iránti nemcsak meleg érdeklődés, hanem azok élő, eleven, egész életet átható szeretete és kultusza oly szerencsésen egyesül. és — nem találom.

Keresem a történelemben azt a 40 évet, amely a haladásnak és fejlődésnek, az egyházi és iskolai intézmények megizmosodásának, az unitárius öntudat éberségének hasonló fellendülését mutatná és — kivéve az egyházalapítás konvulzív kitörésekben páratlan korszakát — nem talállok ehhez a 40 évhez hasonlót.

Ezért kivételesen ritka történelmi dátum ez a mai.

A történelmi kutatásnak sokat vitatott és talán soha el nem dönthető problémája, hogy vajjon a nagy idők szülik-e és dobják-e fel a nagy embereket, vagy a nagy emberek csinálják a történelmet; vajjon a nagy emberek oka-e vagy okozata az idők történelmi nagy kilendüléseinek és a fejlődés felfelé tartó hullámvonalának. Ném arra való ez az alkalom, de nem is tudnám eldönteni ezt a kérdést. De eszembe jutott, mert mint nyitott szemekkel élő unitárius embernek lehetetlen észre nem vennem, hogy az unitárius egyháztörténelemnek ez a kora mennyire megtalálta a maga emberét és a kormányrudhoz került vezér — a mi püspökünk — mennyire megértette az idők jeleit és intéseit, az uralkodó irányelveket és eszméket.

Egy dicső, de tragikus végű nemzeti küzdelem után, a magyar nemzeti gondolatnak majdnem két évtizedes elfojtott hangú zokogása után a kiengesztelődés, a mindkét féltől jövő megbocsátás enyhülést hozó, nagy akarással, a nemzeti hivatás feladataival megterhesülő korszakába lép be azzal a tudattal: itt romokat kell eltakarítani, a vallási és nemzeti érzésükben megbántott lelkek romjait újra építeni, szabaddá tenni az utat és aztán neki minden erővel a munkának, melyből oly sok maradt el, melyből oly keveset végezhattünk el. És meg-

kezdődik az egyházat és lelkeket építő csendes, zajtalan és áldásos munka. Elöl mindenütt a vezér. Kezdetben kevesebb, később az idők múlásával mind több tagú és kipróbáltabb erejű vezérkar várja intéseit. Igaz, munka is mind több és több kerül sorra elvégzésre. A nemzet politikai történelmének mind jobban konszolidálódó, tökéletesbülő állapotáival párhuzamosan halad az egyház történelme is a rendeződés, megállapodás, helyes mederbe terelődés ugyanolyan, bár szerényebb keretű folyamatát mutatja.

Nem szándékozom ennek a fejlődésnek egyes mozzanatait fejtegetni. Egyházunk és iskolánk történetének egykori írója minden nevezetesebb fordulónál, minden kiemelkedő határkőnél, minden újabb gondolat felvetődésénél úgy is ott fogja találni Méltóságod kezét és szellemét, amely vezet és irányt mutat; ha csüggedést lát, lelkesít, a céltől elkalandozót visszatéríti, a széthúzó elemeket összetartja, az ok nélkül túlmodern törekvéseket fékezi s ott van mindenütt, hogy mindenképpen ékesen és szép rendben folyjanak, nemcsak a templomi szószéken és a tanári katedrán, nemcsak a közigazgatás zöld asztalánál, hanem az irodalmi fórumon is és ott is, ahol megfáradt és megterhelt lelkeket kell gyógyítani.

Alsófoku iskolánk számának megapadását a nemzeti kulturpolitika iránya hozta magával. Ez ellen lehetetlen volt küzdeni s nem látnánk benne semmi veszedelmet, sőt üdvösnek tartanók, ha minden egyház lemondana iskoláiról s a népiskola államosíttatnék.

Ebben a testületben nem mondok újságot, ha azt állítom, hogy az unitárius öntudat ennek ellenére is erősödött. Két középiskolánk, teol. akadémiánk a lassú, de biztos fejlődés útján vannak s olyan intézményekkel rendelkeznek, melyek nevelésünk általános erkölcsi, hazafiúi és unitárius egyházi törekvéseit biztosítani vannak hivatva és képesek is. S ha még nőnevelésünk parlagon maradt ügyét megoldhatná, iskolaügyi politikájára feltenné a koronát. Hogy még ezt is megérhesse, hogy nagy érdemei mellé még újakat is szerezhessen, erre a jó Istentől ihletést, erőt és egészséget kívánunk.

Sokáig éljen!

A főtiszt. püspök úr ez üdvözlő beszédekre következőleg válaszolt:

Azt mondják és igaz is, hogy a mikor a szív tele van, nehéz megtalálni a szavakat a szivben hullámzó érzések kifejezésére. Ebben a helyzetben vagyok én ma, amidőn püspökségem 40 éves fordulója alkalmából megtisztelő üdvözlötökkel, jókívánásaikkal annyira megörvendettetek. Ebben a helyzetben keresem, de szívem csordultig van s nem találok meg a szavakat, melyekkel megtiszteltetésemet méltóan meg tudnám köszönni. Pedig, és ezt ne vegyétek dicsekvésnek, nem az első alkalom, midőn engem ily megtiszteltetés ér, tehát nem kellene, hogy magamat meglepetve érezzem, mert 40, majd 50, a múlt évben 60 éves egyházi szolgálatom alkalmával voltak szivesek hasonló megtiszteltetésben részesíteni. De tudja Isten, mintha ez a mai megtiszteltetés mélyebben meghatná lelkemet, nagyobb erővel ragadná meg, mert 40, 50, 60 évet is egy más állásban sokaknak lehet szerencséje ünnepelni, de 40 éves püspökséget, mint kedves barátom mondotta, megjubilálni a ritkaságok közé tartozik. Hisz 22 elődöm között nincs csak egy, aki 32 évet töltött püspökségében; 4-5 azok száma, akik 20 évet még meghaladtak, de a többi mind ezen alul maradt. Valóban nem tudom, mivel érdemeltem meg a gondviselő Istennek, szerető édes Atyámnak ezt a nagy kegyelmét, amiért nem is tudok elég hálát adni.

De bár mennyire szeretném is Mélt. és Főtiszt. Főtanács! átadni magamat e pillanatban az örömnék, mint a fény mellett ott van az árnyék, az én öröömöt is elhomályosítja nem kis aggodalom. Ne méltóztassanak azt gondolni, hogy ez aggodalmat az okozza, hogy életem napja hanyatlóban van, hogy a vég közel. Nem. Ez a természeti törvénye. Ha mégis 81 évemmel sokszor gondolhatok a halálra is, ez engem nem bánt, ez nem nyugtalanít, mert jól esik, hogy elmondhatom a költővel:

Úgy éltem, hogy életemet
Újra élni nem bánnám;
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni nem fájlalnám.

Hanem aggodalmat okoz az, hogy ha a jó Isten jónak látja, hogy éveimhez még éveket adjon, meg tudok-e felelni tisztemmel járó kötelességeimnek csak annyira is, amennyire eddig legalább megfelelni igyekeztem. Ez okoz nekem az örömöm mellett aggodalmat is. Mert nem tagadom, hogy én bizony már fáradtnak érzem magamat, napról napra kénytelen vagyok tapasztalni, hogy nem bírok már annyit, mint eddig. Azt hiszem, hogy életkoromat tekintve, ezen senki sem fog csodálkozni.

Ehhez járul az, hogy egészen őszinte legyek, hogy egyházunkban olyan tüneteket is látok és tapasztalok, melyek homlokegyenest ellenkeznek az én gondolkozásmódommal. Engedjék meg, hogy csak egyre hivatkozzam. Sokan vannak, akik azt hiszik, hogy miután az újabb időben Isten segédelméből és egy pár kiváló nagy jótévők nagylelkűségéből egyházi vagyonosodásunk jelentékenyen gyarapodott, most már nincs szükség szemünk előtt tartani az írás szavait: »Aki tornyot akar építeni, üljön le és számítsa meg a maga pénzét« s nem egyszer olyan dolgokat kívánnak, hogy ne mondjam, követelnek az egyháztól, amiknek hasznosságát, szükségét én kétségbe nem vonom ugyan, de egyházunk pénzerejéhez mérve a legjobb akarattal is támogatni nem tudok. Mert én pénzzel járó alkotásoknál azt a sokszor hallott, sőt még többször olvasott jelszót, hogy ennek, vagy annak meg kell lenni, minden fentartás nélkül nem tudom a magamévá tenni s rendszeren a »meg kell lenni« mellé oda teszem, vagy oda gondolom azt is: »ha lehet«. Ebből következik aztán, hogy ismét egész őszinte legyek, igen természetesen lehetnek némelyek, akik azt mondják: »Ez a mi püspökünk egészen jó ember, szeretjük is, csak ne hivatkoznék mindig a múltra! De ő mindig abban gyönyörködik, azt magasztalja és sok tekintetben ahhoz is szabja a maga ténykedéseit, cselekedeteit. Úgy látszik, mintha nem akarná, de nem is tudná megismerni, meglátni az idő nagy változását, mintha nem látná, hogy a régi partriárkális élet lejárt és nem helyezkedik arra az álláspontra, hogy az egyházi életben, mint az állami életben is feltétlenül szükséges egy formális ellenzék, mely

a kormányt folytonosan szorongassa, zaklassa és úgy látszik, még a sajtószabadságnak sem elég jóbarátja, talán még a cenzurát és imprimaturt is hajlandó lenne visszaállítani, hogy akiknek egyes indítványait, javaslatokat az egyházi főhatóság nem pártolja, nem fogadja el, el legyenek zárva attól is, hogy panaszait, ha kedvök úgy hozza magával, még a személyeket sem kimélve, elmondhassák. És én hozzá teszem, Mélt. és Főtiszt. Főtanács, hogy csakugyan lehet valami alapja annak, amit így rólam mondanak.

Hát ezek az okok folynak be arra, Mélt. és Főtiszt. Egyházi Főtanács, hogy örömhöz bizony egy-egy kis aggodalom e pillanatban is hozzájárul, sőt nem tagadom azt sem, hogy már többször gondoltam rá, többször jártattam eszemet azon, hogy kérjem a Mélt. és Főtiszt. Főtanácstól nyugalomba bocsájtatásomat, mert nem szeretném, hogy miattam egyházi ügyeink a legkisebb hátrányt is szenvedjenek és hogy akadályok legyenek egyházunk azon haladásának és fejlődésének, amelynek, úgy hiszem elmondhatom, hogy Isten segédelmével én sem voltam 61 évi egyházi szolgálatom s ebből 40 évi püspökségem alatt utolsó szolgája. (Zajos helyeslés.) De a jó Istenben bizva remélem, hogy mint eddig megsegített, ezután is meg fog segíteni, legalább is addig, míg ez a már két éve tartó iszonyú háború bevégeződik, ha fogyatékosan is, szolgálhassam még szeretett egyházunkat s itt e teremben együtt adhassunk hálát a jó Istennek a várva várt áldott békéért. (Helyeslés.)

Aztán van nekem még egy nagy szerencsém, Mélt. és Főtiszt. Főtanács. Ez az, hogy oly nagyérdemű két főgondnok áll mellettem (Zajos éljenzés.), akik előtt bizonyára tisztelettel hajlunk meg, akik könnyűvé teszik munkámat s teljes mértékben bírom bizalmukat, kik engem támogatnak. Bizom azokban is, kik velem együtt egyházunk ügyeit intézik, hogy mint eddig mindig tapasztaltam, jövőben is tapasztalni fogom sokat érő támogatásukat. Sőt engedjék meg, hogy kifejezzem azt is, hogy akiknél talán nem találunk teljes visszhangra az én irányeszmeim, melyeket követtem és követek és új jel-

szavakat hangoztatva, ezeket kívánnák egyházunk kised hajója zászlójára feltűzni, — engedjék meg, mondom, hogy még ezeknek irántam való jó indulatában, önzetlen, tiszta jóakaraturól való meggyőződésemben se kételkedjem. (Élkezés.)

Mind ezek után fogadja a Mélt. Báró Főgondnok úr, a Tisztelendő esperes és Nagyságos igazgató úr s általában a Mélt. és Főtiszt. Egyházi Főtanács negyven éves püspökségem alkalmával kifejezett jókívánságaikért, megtisztelő meleg üdvözlétükért, amint előre is bocsátottam, szavakban ki nem fejezhető, de lelkemben annál mélyebben érzett köszönetemet és hálámat. Istennek minden áldása legyen szeretelt egyházunkon, legyen drága hazánkon és apostoli királyunkon!

A főtanács lelkesedéssel és meglelégedéssel vétette jegyzőkönyvébe e történelmi évforduló felett való örömének kifejezését s lelkes hangulatát csupán az a fájdalmas tudat lankasztotta, hogy édes hazánkat már két hosszú esztendő óta a hazánk testére sóvárgó ellenségeknek megszámlálhatatlan hadai fogják körül, melyekkel dicsően harcolva hull, patakokban ömlik a magyar honvéd vére. A jubiláló püspöknek kívánta, hogy életét az Isten tartsa meg, erejét lankadni ne engedje, hogy egyházának és családjának boldogítására még sokáig éljen és munkálkodjék. A főtanács az ülésen jelenlevő püspökné úrasszonyt szintén lelkes éljenzéssel tisztelte meg.

A háború erkölcsse.

Irta: Vári Albert.

Sok szép elméletet olvastunk a háborúról. Sokan úgy tüntetik fel, mint az életnek útját, a szellemi, erkölcsi és vallásos fejlődésnek egy hatásos eszközét, a léleknek a szenvedések árán való tisztító tűzét s ezért az isteni akaratnak ellenállhatatlan kifolyását. Azt is sokan kísérelték meg, hogy a jézusi kereszténység és a háború között bizonyos összhangot állapítsanak meg, hogy a szeretet és béke evangéliumával igazolják a háború rémes pusztításait.

Amíg madártávlatból láttuk a háború képét, amíg hírlapi cikkekből értesülünk annak egyes szép, kiemelkedő vonásairól: addig talán egyben-másban igazat adhatunk a háborút szepítő elméleteknek. Talán egyikünk-másikunk lelkesült is érte. De mióta az oláhok alattomos betörésével közvetlen közelből megismerkedtünk a háborúval, mióta saját szemünkkel láttuk és látjuk a vele járó, anyagi, szellemi és erkölcsi hanyatlást: azóta erőssé lett a meggyőződésünk, hogy a háború nem az életnek, hanem a halálnak, nem a fejlődésnek, hanem a hanyatlásnak az útja, nem az isteni akaratnak, hanem az emberi gonoszságnak a munkája.

Nem is szólunk azokról az anyagi pusztításokról és romlásokról, amelyek székely népünket ártatlanul érték. Azt a népet, amely több mint két éves háboruban, szülőföldjétől messze távol küzdve, oly sok szép példáját adta a hősi bátorságnak és önfeláldozásnak. Nem szólunk arról a rettenetes látványról, melyet az otthonukból kivert, didergő és éhező gyermekek és asszonyok beláthatatlan tömege nyújtott. Nem szólunk az elhagyott otthonoknak, a néptelen, kihalt falvaknak szomorúképéről s a háború-